

Vážení čtenáři,

poslední letošní číslo *Paměti a dějin* je věnováno fenoménu spolupráce a tajných spolupracovníků Gestapa a Státní bezpečnosti v dobách nacistické okupace a komunistického režimu. Využívání tajných spolupracovníků k pronikání do zločineckých a nepřátelských struktur patří k základním pilířům práce bezpečnostních sborů a zpravodajských služeb na celém světě. Spolupracovníci stejně jako bezpečnostní sbory nebyli využíváni jen v boji proti kriminalitě nebo proti nepřátelským státům, ale i proti opozičním skupinám a nepřátelům uvnitř státu. Zcela nový rozměr do činnosti a vývoje bezpečnostních aparátů a tím i do využívání tajných spolupracovníků přineslo 20. století, kdy se v řadě států dostaly k moci politické režimy, mezi jejichž hlavní cíle patřilo bezesbýtku si podmanit a dostat pod kontrolu společnost ve svých zemích a zlikvidovat zde jakékoliv projevy odporu či opozice. Důležitou roli při prosazování těchto záměrů hrály nově utvářené politické policie, které jako jednu z účinných metod převzaly i aktivní využívání tajných spolupracovníků k odhalování skutečných i domnělých nepřátel režimu a ke kontrole celé společnosti. První „vlastovkou“ na našem území bylo v letech 1939–1945 Gestapo, po únoru 1948 se této role v plné míře ujala Státní bezpečnost. Stejně jako obdobné bezpečnostní služby, i ona se od počátku snažila vytvořit kvalitní (myšleno z jejího pohledu) agenturní síť, jejichž prostřednictvím by mohla vyhledávat a odhalovat protistátní trestné činy a kontrolovat a ovlivňovat veškeré společenské dění, zjišťovat politické nálady obyvatelstva a jeho názory na různé politické i nepolitické události. Tyto síť neměly fungovat jen na centrální úrovni, základní podmínkou bylo, aby jimi bylo pokryto celé území.

Tajní spolupracovníci StB v letech 1945–1989 obecně jsou tématem příspěvku Libora Bílka. V rozsáhlém textu se zabývá typologií a vztahy spolupracovníků, krycími jmény, evidencí a dokumentací a podobou a budováním agentury v jednotlivých obdobích. Všimá si vztahů mezi tzv. řídicím pracovníkem a agentem a nabourává mýtus bezchybně řízených agenturních sítí StB. Jejich budování trvalo relativně dlouho a především první léta existence komunistického režimu se vyznačovala chaotičností a nedodržováním pravidel a zákonů. Ani v pozdějším období však agenturní síť StB nebyly vzorem spolehlivosti a bezchybnosti. Petr Placák v článku *Kdo u Tygra zpíval* popisuje aktivity StB zaměřené na okruh lidí soustředěných kolem jeho otce Bedřicha Placáka, kteří patřili k pravidelným návštěvníkům legendárního hostince. Text obsahuje množství ukázek z archivních materiálů z proveniencí StB, které přibližují dobovou atmosféru a také praktickou podobu „roz-

pracování“ nepohodlných a „nepřátelsky zaměřených“ osob. O zpravodajství zde nemohla být řeč, bylo to obyčejné a navíc ubohé špiclování proložené stejně ubohými a zákeřnými provokacemi. Citované prameny jsou ale současně i nechtěným svědectvím toho, že i „všemocné“ tajné policii se dalo v některých případech oponovat a hrát s ní, alespoň na čas, vyrovnanou hru.

Spolupracovníka Gestapa i StB Břetislava Jeníčka představuje ve své studii Adam Zítek. Jeníček již za první republiky nabízel své služby policii, za války spolupracoval s nacistickými tajnými službami a po odsouzení mimořádným lidovým soudem se stal donašečem vedení jáchymovského tábora Nikolaj. Roku 1950 byl jmenován vedoucím táborové

vězeňské samosprávy a v této roli proslul brutálním týráním politických vězňů. V blíže nezjištěné době se stal oficiálním spolupracovníkem StB.

Prokop Tomek připravil do rubriky Dokumenty edici *Vystoupení ministra vnitra ČSSR Vratislava Vajnara na cestovní poradě k problematice práce s agenturou*. Pro historiky i pro poučené čtenáře se jedná o zajímavé čtení, kdy nejvyšší funkcionář FMV v říjnu 1984 kriticky zhodnotil činnost Státní bezpečnosti, konkrétně ve vztahu k tajným spolupracovníkům.

Jan Kalous se pokusil o sondu do života příslušníků odborů, které se ke konci roku 1989 na Hlavní správě kontrarozvědky zabývaly „vnitřním nepřítelem“.

Mirek Vodrážka se v odkazu na známou kauzu související s vyznamenáním herečky Jitky Frantové prezidentem Zemanem pokusil konfrontovat tvrzení Frantové, která rezolutně popírá, že by s StB jakkoliv spolupracovala, s prameny, jež se k jejímu případu dochovaly v ABS.

V rubrice Příběh 20. století líčí Jan Dvořák neobyčejný život Roberta Syltena, československého občana židovského původu, kterému jeho první rodinu vyvraždili nacisté, a on sám bojoval proti Němcům ve Svobodově armádě. Několik let po odchodu do Izraele se stal spolupracovníkem československé rozvědky.

Je mi jasné, že četba o agentech, obětech holocaustu, udávání a věznění nebývá příliš povznášející. Bohužel i to jsou věci, které s sebou nese život a které byly ještě před krátkou dobou součástí života nás i našich předků. Nezbyvá než doufat, že studie publikované v tomto čísle *Paměti a dějin* přivedou čtenáře k zamýšlení nad tím, že hranice mezi dobrem a zlem bývá často neztetelná a klikatá.

Na závěr mi nezbyvá než našim čtenářům popřát vše nejlepší do nového roku a vyjádřit naději, že nám svoji přízeň zachovají i v roce příštím.

Libor Svoboda